

لَسْتُ بِمُحْتَسِبٍ
بِالْحَيَاةِ
الْحَالَةِ
وَالْآخِرَةِ

لَسْتُ بِمُحْتَسِبٍ
بِالْحَيَاةِ
الْحَالَةِ
وَالْآخِرَةِ



دانشکده فناوری کشاورزی و منابع طبیعی
گروه مهندسی آب و مدیریت کشاورزی
پایان نامه کارشناسی ارشد

بررسی عوامل مؤثر بر شکاف درآمدی تولیدکنندگان سیب
در شهرستان مشکین شهر استان اردبیل
(مطالعه موردی دو منطقه قصابه و احمدآباد)

استاد راهنما:
دکتر علیرضا عبدپور

استاد مشاور:
دکتر اصغر باقری

توسط:
ابراهیم مرادزاده احمدآبادی

شهریور ۱۳۹۱



بررسی عوامل مؤثر بر شکاف درآمدی تولید سیب در شهرستان مشکین شهر - استان

اردبیل

توسط:

ابراهیم مرادزاده

پایان نامه برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته مدیریت کشاورزی

از

دانشگاه محقق اردبیلی

اردبیل - ایران

ارزیابی و تصویب شده توسط کمیته پایان نامه با درجه: عالی



دکتر علیرضا عبدپور (استاد راهنما و رئیس کمیته)

دکتر فرشاد کیوان بهجو (داور داخلی)

دکتر اصغر باقری (استاد مشاور)

تابستان - ۱۳۹۱

بدیه ای کوچک

تقدیم به

خداوند بزرگ

مادر عزیزم

همسرم که باگذشت و ایثار یاریم داد

و به آنهایی که به من آموختند

تقدیر و تشکر

حمد و سپاس بیکران پروردگاری را که انسان را با دو بال عشق و عقل بر جمیع آفریدگانش برتری داد، تا نعمت حیات و زندگی را با جمود و جهل به تباهی نیالاید. اکنون که با عنایت و توفیق الهی و با راهنمایی‌های اساتید بزرگوار این دفتر به پایان رسیده است، وظیفه خود می‌دانم که مراتب سپاس و قدردانی خود را از کلیه بزرگوارانی که در این راه مرا یاری نمودند، ابراز دارم.

از اساتید بزرگوار و فرزانه‌ام جناب آقای دکتر علیرضا عبدپور به عنوان استاد راهنما و جناب آقای دکتر علی اصغر باقری در سمت استاد مشاور که در طی انجام مراحل تحقیق از راهنمایی‌ها و مساعدت‌های ایشان استفاده کردم و بی‌شک تمامی این مجموعه حاصل زحمات این عزیزان می‌باشد، صمیمانه سپاسگزاری می‌نمایم و برای آنان تندرستی و سربلندی از درگاه خداوند متعال خواهانم.

از تمامی دوستانم به خصوص مهندس احسان اسدآبادی، مهندس علیرضا عسگری‌پور و مهندس کوهیار خاتمی که مرا یاری کردند کمال تشکر را دارم.

در پایان از خداوند متعال توفیق روزافزون یکایک این عزیزان را در تمامی مراحل زندگی مسألت می‌نمایم.

ابراهیم مرادزاده احمدآبادی

شهریور ۱۳۹۱

چکیده فارسی

نام خانوادگی دانشجو: مرادزاده احمدآبادی	نام: ابراهیم
عنوان پایان نامه: بررسی عوامل موثر بر شکاف درآمدی تولیدکنندگان سیب در شهرستان مشکین شهر	
استاد راهنما: جناب آقای دکتر علیرضا عبدپور	
استاد مشاور: جناب آقای دکتر اصغر باقری	
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	رشته: مدیریت کشاورزی
دانشکده: فناوری کشاورزی و منابع طبیعی	تاریخ فراغت از تحصیل: ۱۳۹۱/۶/۵
	دانشگاه: محقق اردبیلی
	تعداد صفحه: ۹۵
کلید واژه ها: سیب، ارزیابی اقتصادی، شکاف درآمدی، شهرستان مشکین شهر	
<p>چکیده:</p> <p>سودآوری فعالیت‌های مختلف اقتصادی از جمله کشاورزی از مهمترین عوامل موثر در رشد و ادامه حیات آنها می‌باشد و بدون شناخت عوامل موثر بر سود، حرکت اصولی در جهت افزایش سود غیرممکن خواهد بود. هدف این مطالعه نیز بررسی و شناخت عوامل موثر بر شکاف درآمدی تولیدکنندگان سیب در شهرستان مشکین شهر می‌باشد. اطلاعات مورد نیاز تحقیق از طریق مصاحبه حضوری با باغداران مناطق مورد نظر برای سالهای زراعی ۸۷-۸۶ و ۸۸-۸۷ جمع‌آوری گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آنالیزها و آزمون‌های آماری استفاده گردید. در ادامه شناخت و بررسی روابط و تأثیرات عوامل موثر بر شکاف درآمدی تولیدکنندگان سیب در مناطق تحقیق مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاصل از تحلیل عاملی با متغیرهای اصلی سه عامل اقتصادی، مدیریتی و تکنیکی، تبیین ۷۱/۹ درصد از واریانس کل عامل‌ها می‌باشد. نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون چندگانه در منطقه قصابه، احمدآباد و دو منطقه به ترتیب تبیین ۷۵/۹، ۶۷/۸ و ۶۷/۴ درصد از واریانس متغیر وابسته بوده است. نتایج حاصل از بکارگیری روش تحلیل تشخیصی نشان داد مهمترین متغیرهایی که سبب تمایز این دو منطقه شده، به ترتیب اهمیت شامل: شرکت باغدار در کلاس‌های ترویجی، استفاده از زنبور عسل در باغ در حین گلدهی، تعداد نیروی خانوادگی استفاده شده، هزینه‌های متغیر در تولید، درآمد خالص حاصل از تولید سایر محصولات، قیمت تمام شده هر کیلو سیب، سطح سواد باغدار، تعداد کل درختان بارور در واحدها، کل نیروی انسانی استفاده شده و تعداد قطعات واحدهای تولید سیب می‌باشند که در کل توانسته‌اند ۷۱/۷۴ درصد از واریانس متغیر وابسته گروهی را تبیین کنند. نتایج دیگر تحقیق نشان داد که منطقه قصابه بر منطقه احمدآباد از نظر ساختار اجتماعی- اقتصادی برتری دارد.</p>	

فصل اول.....	۱
۱-۱- مقدمه.....	۲
۲-۱- فرضیه‌های تحقیق.....	۴
۳-۱- تاریخچه کشت سیب در جهان.....	۴
۴-۱- تاریخچه کشت سیب در ایران.....	۵
۵-۱- اهمیت غذایی سیب.....	۵
۶-۱- پراکندگی جغرافیای سیب.....	۶
۷-۱- گیاه شناسی سیب.....	۶
۸-۱- ارقام سیب.....	۷
۹-۱- تولید سیب در جهان.....	۸
۱۰-۱- تولید سیب در ایران.....	۸
۱۱-۱- موقعیت جغرافیایی شهرستان مشکین شهر.....	۹
۱۲-۱- مروری بر مطالعات گذشته.....	۱۱
۱۳-۱- مطالعات داخلی.....	۱۱
۱۴-۱- مطالعات خارجی.....	۱۶
۱۵-۱- هدف و ضرورت تحقیق.....	۱۹
۱۶-۱- اهداف تحقیق.....	۲۱
فصل دوم روش تحقیق.....	۲۲
۱-۲- روش و نوع تحقیق.....	۲۳
۲-۲- ابزار اندازه گیری.....	۲۳
۳-۲- جامعه تحقیق و روش نمونه گیری.....	۲۳
۴-۲- متغیرهای استفاده شده در تحقیق.....	۲۵
۵-۲- آزمون‌های آماری.....	۲۷
فصل سوم نتایج و بحث.....	۲۹
۱-۳- مقدمه.....	۳۰
۲-۳- تحلیل توصیفی داده‌ها:.....	۳۰
۳-۳- خوشه‌بندی مناطق تحقیق.....	۳۴
۴-۳- ویژگی‌های اجتماعی و ساختاری.....	۳۵
۵-۳- ویژگی‌های اقتصادی.....	۴۲
۶-۳- نتایج آماری.....	۵۴
۷-۳- مقایسه میانگین گروه‌های مناطق تحقیق بر اساس متغیرهای وابسته.....	۵۵
۸-۳- تحلیل تشخیصی.....	۶۵
۹-۳- رگرسیون چند متغیره:.....	۶۹
۱۰-۳- تحلیل عاملی:.....	۷۲
فصل چهارم.....	۷۴
نتیجه‌گیری و پیشنهادات.....	۷۴
۱-۴- ویژگی‌های اجتماعی.....	۷۵

۷۶	۲-۴- ویژگی های مزرعه‌ای
۷۷	۳-۴- ویژگی های اقتصادی
۸۱	۴-۴- علل اصلی پربازدهی منطقه قصابه نسبت به احمدآباد
۸۳	۵-۴- پیشنهادات
۸۵	۶-۴- منابع مورد استفاده
۸۸	پیوست‌ها

عنوان	فهرست جداول	صفحه
جدول ۱-۱- سطح زیر کشت، میزان تولید و عملکرد باغات سیب در شهرستان مشکین شهر تا سال ۱۳۹۰.....		۹
جدول ۲-۱- درصد توزیع باغات سیب در مناطق مختلف شهرستان مشکین شهر		۱۰
جدول ۱-۲- حجم نمونه کل		۲۴
جدول ۲-۲- ضرایب مربوط به تعیین پتانسیل‌های نیروی انسانی در مناطق تحقیق (نفر مرد- روز)		۲۴
جدول ۳-۲- آنالیزهای آماری انجام شد بر روی متغیرهای مدیریتی، تکنیکی و اقتصادی در مناطق تحقیق		۲۸
جدول ۱-۳- ویژگی‌های واحدهای بهره‌برداری در مناطق تحقیق		۳۰
جدول ۲-۳- ویژگی‌های واحدهای بهره‌برداری در منطقه قصابه		۳۱
جدول ۳-۳- ویژگی‌های واحدهای بهره‌برداری در منطقه احمد آباد		۳۲
جدول ۴-۳- ویژگی‌های استفاده کنندگان از متغیرهای کیفی در مناطق تحقیق		۳۲
جدول ۵-۳- ارزیابی طیفی خسارت آفات و بیماریها از دیدگاه باغداران در مناطق تحقیق		۳۳
جدول ۷-۳- متغیرهای وارد شده در معادله رگرسیون لوجستیک		۳۴
جدول ۸-۳- توزیع واحدهای کشاورزی در گروه‌های مختلف مناطق تحقیق		۳۵
جدول ۹-۳- میزان سن و تجربه کشاورزان در مناطق تحقیق		۳۵
جدول ۱۰-۳- میزان تحصيلات کشاورزان در مناطق تحقیق (میانگین، سال)		۳۶
جدول ۱۱-۳- توزیع جمعیت، نسبت به گروه‌های سنی و جنسیت در مناطق تحقیق		۳۷
جدول ۱۲-۳- توزیع جمعیت نسبت به گروه‌های سنی و جنسیت در مناطق تحقیق (متوسط گروهی افراد)		۳۷
جدول ۱۳-۳- توزیع کل جمعیت نسبت به جنسیت، جمعیت فعال و میزان تحصيلات در مناطق تحقیق		۳۸
جدول ۱۴-۳- پتانسیل نیروی انسانی خانوار کشاورزان در مناطق تحقیق (نفر مرد - روز)		۳۹
جدول ۱۵-۳- متوسط کل اراضی و اراضی زیر کشت سیب در مناطق تحقیق (میانگین/ هکتار)		۳۹
جدول ۱۶-۳- وضعیت مالکیت اراضی در واحدهای کشاورزی مناطق تحقیق (هکتار، %)		۴۰
جدول ۱۷-۳- مقدار تولید سیب و متوسط عملکرد آن در واحدهای کشاورزی (کیلوگرم در هکتار)		۴۱
جدول ۱۸-۳- مقدار کل تولید و عملکرد در هکتار محصولات مختلف کشاورزی		۴۱
جدول ۱۹-۳- مقدار تولید و متوسط عملکرد محصولات مختلف در واحدهای تولیدکننده سیب		۴۲
جدول ۲۰-۳- ارزیابی تولید سیب در واحدهای کشاورزی مناطق تحقیق (کیلوگرم و درصد)		۴۳
جدول ۲۱-۳- مقدار، قیمت و ارزش فروش سیب در واحدهای کشاورزی مناطق تحقیق (کیلوگرم ، تومان)		۴۴
جدول ۲۲-۳- ارزش تولید ناخالص سیب در واحدهای کشاورزی مناطق تحقیق و گروه‌های مختلف آن (تومان)		۴۴
جدول ۲۳-۳- سود ناخالص تولید سیب در واحدهای کشاورزی مناطق تحقیق و گروه‌های مختلف آن (تومان)		۴۵
جدول ۲۴-۳- تعیین سود خالص در واحدهای کشاورزی مناطق تحقیق و گروه‌های مختلف آن		۴۶
جدول ۲۵-۳- بررسی میانگین شاخص‌های مهم در سالهای مختلف در مناطق تحقیق		۴۷
جدول ۲۶-۳- ویژگی‌های مدیریتی، تکنیکی و اقتصادی در گروه‌های منطقه قصابه		۴۸
جدول ۲۷-۳- ویژگی‌های مدیریتی، تکنیکی و اقتصادی در گروه‌های منطقه احمدآباد		۵۰
جدول ۲۸-۳- بررسی کلی ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی در مناطق و گروه‌های آنها		۵۱
جدول ۳۰-۳- تجزیه واریانس در گروه‌های منطقه قصابه		۵۵
جدول ۱-۳۰-۳- نتایج تجزیه واریانس در منطقه قصابه		۵۵
جدول ۲-۳۰-۳- نتایج آنالیز تجزیه واریانس در منطقه قصابه		۵۶
جدول ۳-۳۱-۳- نتایج آنالیز کروسکال-والیس در واحدهای کشاورزی گروه‌های منطقه قصابه		۵۷

جدول ۳-۳۲	متغیرهای معنی‌دار منطقه قصابه با استفاده از آزمونهای کروسکال والیس و F	۵۸
جدول ۳-۳۳	نتایج تحلیل تشخیصی در بین گروه‌های منطقه قصابه	۵۸
جدول ۳-۳۴	نتایج آزمون توکی در گروه‌های منطقه قصابه	۵۹
جدول ۳-۳۵	نتایج تحلیل رگرسیون چندگانه در منطقه قصابه	۵۹
جدول ۳-۳۶	نتایج تجزیه واریانس در منطقه احمدآباد	Error! Bookmark not defined.
جدول ۳-۳۶-۱	آنالیز تجزیه واریانس در منطقه احمدآباد	۶۰
جدول ۳-۳۶-۲	آنالیز تجزیه واریانس در منطقه احمدآباد	۶۰
جدول ۳-۳۷	نتایج آنالیز کروسکال-والیس در گروه‌های منطقه احمدآباد	۶۱
جدول ۳-۳۸	متغیرهای معنی‌دار در بین گروه‌های منطقه احمدآباد	۶۱
جدول ۳-۳۹	نتایج تحلیل تشخیصی در بین گروه‌های منطقه احمدآباد	۶۲
جدول ۳-۴۰	نتایج آزمون توکی در منطقه احمدآباد	۶۲
جدول ۳-۴۱	برون‌داد آزمون T مستقل برای متغیرهای کمی نرمال و غیرنرمال در مناطق تحقیق	Error! Bookmark not defined.
جدول ۳-۴۲	برون‌داد آزمون من ویتنی یو برای متغیرهای کیفی در مناطق تحقیق	Error! Bookmark not defined.
جدول ۳-۴۳	نتایج آنالیز تابع تشخیص جهت تعیین متغیرهای موثر در دو منطقه قصابه و احمدآباد	۶۵
جدول ۳-۴۳-۱	آزمون برابری میانگین متغیرها در قصابه و احمدآباد	۶۶
جدول ۳-۴۳-۲	نتایج آنالیز تابع تشخیصی ضرایب استاندارد شده و نشده و ماتریس ساختاری	۶۷
جدول ۳-۴۳-۳	طبقه‌بندی بهره‌برداران منطقه پربازده و کم‌بازده بر اساس تابع D.A	۶۸
جدول ۳-۴۴	نتایج آنالیز رگرسیون به روش گام به گام بردرآمد ناخالص تولیدکنندگان سیب در منطقه قصابه	۶۹
جدول ۳-۴۵	نتایج آنالیز رگرسیون گام به گام بر درآمد ناخالص تولید سیب در منطقه احمدآباد	۷۰
جدول ۳-۴۶	نتایج رگرسیون چندگانه در مناطق تحقیق	۷۱
جدول ۳-۴۷	اندازه KMO و نتایج آزمون بارتلت	۷۲
جدول ۳-۴۷-۱	عوامل استخراج شده همراه با مقدار ویژه، درصد واریانس و فراوانی تجمعی درصد واریانس	۷۲
جدول ۳-۴۷-۲	نتایج تحلیل عاملی	۷۳

شکل ۱-۱: نقشه ایران، استان اردبیل، شهرستان مشکین شهر و مناطق تحقیق.....	۱۰
نمودار ۱-۳: توزیع کل نفوس، نفوس فعال ۶۵-۱۵ سال و نفوس با سواد در گروه‌های مختلف مناطق تحقیق.....	۳۸
نمودار ۲-۳: نحوه توزیع نیروی انسانی خانوار و موقت در مناطق مورد مطالعه.....	۳۹
نمودار ۳-۳: توزیع کل مساحت و متوسط سن واحدهای تولیدکننده سیب در گروه‌های مختلف مناطق.....	۴۰
نمودار ۴-۳: توزیع مالکیت اراضی در واحدهای کشاورزی مناطق تحقیق (هکتار).....	۴۱
نمودار ۵-۳: مقدار تولید کل محصولات در واحدهای مناطق تحقیق.....	۴۲
نمودار ۶-۳: ارزیابی تولید سیب در واحدهای کشاورزی مناطق تحقیق.....	۴۴
نمودار ۷-۳: نتایج درآمد ناخالص و خالص سیب و درآمد خالص تولیدات باغات در مناطق و گروه‌های مختلف.....	۴۶
نمودار ۹-۳: عملکرد سیب، در دو سال، عملکرد منطقه پربازده و منطقه کم بازده در دو سال.....	۴۷
نمودار ۱۰-۳: متوسط درآمد خالص و ناخالص از فروش سیب و کل محصولات در منطقه قصابه.....	۴۹
نمودار ۱۱-۳: متوسط درآمد خالص و ناخالص از فروش سیب و کل محصولات در منطقه احمدآباد.....	۵۱
نمودار ۱۲-۳: متوسط عملکرد در گروه‌ها و مناطق تحقیق.....	۵۲
نمودار ۱۳-۳: مقدار متوسط هزینه متوسط ثابت، هزینه متغیر ثابت و سود متوسط هر کیلو سیب در گروه‌ها و مناطق.....	۵۲
شکل ۱۴-۳: مدل تحلیلی تحقیق.....	۵۳
نمودار ۱۵-۳: تحلیل عاملی.....	۷۳

فصل اول

مقدمه و مروری بر تحقیقات گذشته

۱-۱- مقدمه

اقتصاد بسیاری از کشورهای در حال توسعه، متکی بر بخش کشاورزی است. هدف اصلی این بخش، تولید غذا برای تامین نیازهای جامعه می‌باشد. افزون بر این، انتظار دیگر از بخش کشاورزی آن است که مازاد سرمایه‌ای برای حرکت سایر بخش‌های اقتصاد پدید آورد. در واقع، ویژگی‌های نهفته در منابع تولیدی و محصولات کشاورزی تولید شده و همچنین امکانات بالقوه موجود در آن، این امکان را فراهم می‌سازد که بخش کشاورزی بتواند از راه‌های مختلف، نقش اساسی و محوری خود را در فرآیند توسعه اقتصادی ایفا نماید. در این راستا، توجه به ظرفیت‌های منطقه‌ای می‌تواند زمینه ساز افزایش سودآوری عوامل تولید به عنوان پیش شرط لازم توسعه کشاورزی باشد.

با توجه به اینکه کشور ایران جزء کشورهای در حال توسعه می‌باشد، بخش کشاورزی از اهمیت ویژه‌ای در اقتصاد ایران برخوردار است به دلیل واقع شدن آن در بسترهای جغرافیایی و اقلیمی متفاوت، ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های بی‌نظیری برای تحقق اهداف توسعه ملی در اختیار دارد که نه تنها می‌تواند به سطوح تولیدی بیش از نیاز داخلی دست یابد بلکه به دلیل مزیت نسبی و مطلق در تولید برخی از محصولات در زمینه صادرات آن نیز نقش مهمی در بازارهای بین‌المللی ایفا نماید. بدیهی است، با گسترش تولیدات کشاورزی و افزایش سوددهی آن، گامی در جهت بالا رفتن سطح اشتغال، رهایی کشور از صادرات تک محصولی نفت، جلوگیری از خروج ارز و تامین بخشی از نیازهای صنایع برداشته خواهد شد. از آنجا که دنیای امروز، دنیای رقابت اقتصادی است. هر کشوری برای حفظ استقلال سیاسی و اقتصادی خود ناگزیر است در طراحی برنامه‌های اقتصادی دقیق عمل نماید. در کشورهای توسعه یافته نیز کشاورزی علی‌رغم داشتن سهم نسبی کمتر در اشتغال و تولید ناخالص ملی، بسیار مورد توجه و به عنوان یکی از مولفه‌های اصلی حیات آن کشورها شناخته می‌شود. در ایران نیز این بخش سهم قابل توجهی در اقتصاد ملی دارد و از آن در برنامه‌های چهارم و پنجم توسعه کشور، به عنوان محور توسعه پایدار یاد شده است (سلامی و همکاران، ۱۳۸۸).

بر اساس تئوری‌های تولید و عرضه، رشد تولید با بکارگیری منابع تولید بیشتر و استفاده کارآمد از منابع تولیدی حاصل می‌شود. با توجه به محدودیت منابع تولید و اهمیت جلوگیری از اتلاف این منابع و افزایش روزافزون جمعیت، استفاده بیشتر از منابع تولید به عنوان یک روش افزایش تولید در دراز مدت، بخش کشاورزی و واحدهای بهره‌برداری را با مشکل و چالش‌های جدی روبرو می‌سازد. در کشورهای در حال توسعه استفاده بهینه از منابع تولید، تعیین نقطه بهینه تولید محصولات، افزایش تولید با حداکثر کارایی و سوددهی

نهادها و کاهش هزینه‌های تولید از اساسی‌ترین وظایف مدیران در واحدهای کشاورزی می‌باشد و لازمه پایداری عملکرد و درآمد واحدهای کشاورزی، بررسی ساختاری و ارزیابی واحدهای تولیدی از دیدگاه فنی، مدیریتی و اقتصادی می‌باشد (ارسلان بد، ۱۳۸۲).

از دیدگاه علم اقتصاد کشاورزی، هر مزرعه به صورت یک واحد اقتصادی عمل می‌کند و کشاورز به عنوان مدیر مزرعه در پی حداکثر سازی سود خود است. سودآوری فعالیت‌های مختلف کشاورزی از مهمترین عامل موثر در رشد و ادامه حیات آن می‌باشد. افزایش سود این بخش در کوتاه‌مدت و بلندمدت اثرات مهمی در رفاه تولیدکنندگان، پیشرفت تولید، درآمدزایی و اشتغالزایی دارد و بدون شناخت عوامل موثر بر سود، حرکت اصولی در جهت افزایش سود غیرممکن خواهد بود. بر این اساس، یکی از روش‌های مناسب و رایج جهت بررسی و ارزیابی اقتصادی واحدهای تولیدی، استفاده از تحلیل اقتصادی می‌باشد. منظور از تحلیل اقتصادی در کشاورزی محاسبه هزینه و درآمد واحدهای تولیدکننده می‌باشد (یزدانی و همکاران، ۱۳۸۵).

سیب درختی یکی از محصولات مهم بخش باغبانی ایران بوده و بیشترین درآمد ارزی را به لحاظ ارزش صادرات در گروه میوه و سبزی به خود اختصاص داده است. ایران با تولید ۲/۷ میلیون تن انواع سیب درختی در سطحی معادل ۱۷۴ هزار هکتار، با تولید ۲۰/۳ درصد از کل تولیدات باغی ایران در رتبه اول و از نظر سطح تولید در رتبه چهارم قرار دارد (فائو، ۲۰۰۷).

بیشترین تولید سیب در بین استان‌های کشور با ۳۵/۲ درصد تولید به استان آذربایجان غربی اختصاص دارد. شهرستان مشکین شهر با سطح زیر کشت بارور ۶۴۶۰ هکتار، با میانگین عملکرد ۲۵ تن در هکتار در شرایط نرمال و با تولید کل ۱۱۱۴۴۹ تن در سال ۱۳۸۷، یکی از مهمترین مناطق تولید سیب در کشور می‌باشد. به دلیل شرایط مناسب تولید سیب در شهرستان مشکین شهر، اکثر باغداران به تولید این محصول اشتغال دارند (جهاد کشاورزی شهرستان مشکین شهر، ۱۳۸۷). با توجه به اهمیت و تأثیری که این محصول در زندگی کشاورزان و روند رشد و توسعه اقتصادی منطقه داشته، مطالعه و بررسی جوانب اقتصادی و اجتماعی واحدهای تولیدکننده سیب می‌تواند در حل مسائل و مشکلات تولیدکنندگان موثر بوده و در پیشرفت اقتصادی منطقه موثر باشد. در این راستا انجام مطالعاتی با هدف تحلیل اقتصادی و بررسی عوامل مؤثر بر شکاف درآمدی تولیدگان سیب لازم به نظر می‌رسد.

۱-۲- فرضیه‌های تحقیق

مفروضات این تحقیق به شرح زیر می‌باشد:

۱. ویژگی‌های اقتصادی - اجتماعی واحدهای تولیدکننده سیب در مناطق تحقیق متفاوت می‌باشند.
۲. شکاف درآمدی بین واحدهای تولیدکننده سیب در مناطق تحقیق دارای اختلاف معنی‌داری می‌باشد.
۳. میزان درآمد واحدهای تولیدکننده سیب در مناطق تحقیق، در سال کم‌بار از میانگین درآمد آنها در سال قبلی کمتر می‌باشد.
۴. تأثیرگذاری عوامل مدیریتی، تکنیکی و اقتصادی در تغییرات درآمد تولیدکنندگان سیب در مناطق تحقیق متفاوت می‌باشند.

۱-۳- تاریخچه کشت سیب در جهان

سیب در زمره اولین میوه‌هایی است که بشر از دوران ما قبل تاریخ و شروع دوران کشت و زرع شناخته و مورد استفاده قرار داده است. این محصول از گونه‌های وحشی موجود در آسیا و اروپا بدست آمده است. از زمان تئو فراستوس^۱ دانشمند گیاه‌شناس روم قدیم (حدود ۲۲ ق.م) ارقام متعددی از سیب در رم پرورش یافتند. مبدأ اصلی پرورش سیب در اروپا در باغ‌های لوئی ۱۳ بوده است بعداً^۲ لوئی ۱۴ دستور داد که در مورد بهترین نوع واریته سیب که مناسب خوردن بود، تحقیقاتی انجام شود. مهاجرین از کشورهای اروپایی، سیب و دانه‌های آن را به کشورهای دیگر بردند. اسپانیایی‌ها و پرتغالی‌ها دانه‌ها و سیب را به آمریکای جنوبی انتقال دادند و در آنجا از آنها دانه و قلمه گرفته و به پرورش سیب پرداختند. در امریکا مردی به نام جان کامپ من^۳ که عشق و علاقه عجیبی به سیب داشت، مشوق کاشت دانه‌های سیب را در مرکز و شرق آمریکا بود، به طوری که به لقب جانی اپل سید^۳ معروف شد. کشت این محصول دارای پیشینه تاریخی است ولی تا اواسط قرن نوزدهم این محصول به عنوان یک میوه تفننی مورد استفاده قرار می‌گرفت. اسکندر کبیر ۳۰۰ سال پیش از میلاد برای اولین بار گیاه سیب را در آسیای صغیر دید و آنرا با خود به یونان برد. کریستوف کلمپ در سال ۱۴۹۰ سیب را به امریکای شمالی برد. سرانجام در اواسط دهه ۱۹۰۰ با آغاز پروژه آبیاری محصولات زراعی در ایالت واشنگتن، تحول بزرگی در صنعت پرورش سیب به وجود آمد. پس از انتخاب و اصلاح تدریجی و پرورش توسط بشر در طول متجاوز از دو هزار سال، اکنون در پنج قاره دنیا منتشر شده و امروز بیشترین سطح کشت را در بین انواع میوه‌ها به‌دست آورده است (منیعی، ۱۳۸۰).

1 Theophrastus
۲. John Chapman
۳. Johnny AppleSeed

۱-۴- تاریخچه کشت سیب در ایران

پرورش سیب در ایران از ۳ قرن پیش از میلاد مسیح معمول بوده است. در ایران تا سه دهه اخیر آن را برای مصرف محلی تولید می‌کردند ولی بعد از آن به دلیل آگاهی مردم از محسنات غذایی و فوائد آن، تقاضا برای مصرف سیب در دنیا افزایش یافت و این عاملی شد تا سیب به عنوان یک محصول تجاری ممتاز در جهان شناخته شود و زمینه‌ای فراهم گردد تا کشورهایی که پتانسیل کشت و تولید آن را دارند در راستای تولید آن تلاشهای زیادی کنند. با ورود اقوام آریایی به فلات ایران، کشاورزی در این سرزمین آغاز شد. در زمان دیلمیان، باغبانی ایران به حداکثر توسعه خود رسید. پس از تیموریان تا دوران صفوی کشاورزی و باغبانی ایران سیر نزولی داشته است. اولین جنبش به طرف کشاورزی ایده‌آل در زمان امیرکبیر به وجود آمد. ایشان ضمن اقدامات اصولی در این رابطه، اقدام به وارد کردن بذور اصلاحی کرد و کشاورزی را به سوی پیشرفت سوق داد. در زمان قاجاریان سیر تکاملی باغ‌های مثمر و غیر مثمر با سبک‌های اروپایی و شرقی ادامه و تکامل یافت (طه نژاد، ۱۳۸۰).

۱-۵- اهمیت غذایی سیب

سیب یکی از بهترین میوه‌های معجزه آسا است، که هم خاصیت خنثی کردن سم را دارد و هم قدرت غذایی، به علت داشتن مواد قلیایی، اسید اوریک را حل می‌کند و برای معالجه‌ی مرض چاقی بسیار مفید است. میوه سیب سرشار از اسیدهای آلی، اسید مالیک، اسید گالیک، پتاسیم، ویتامین C، مقادیری ویتامین E، انواع ویتامین B، سدیم، کلسیم، آهن، فسفر، فیبر و کربوهیدرات‌ها می‌باشد. مواد تشکیل دهنده و ارزش غذایی یکصدگرم سیب شامل ۸۴ گرم آب، ۱۴ گرم گلوکید (گلوکز و ساکارز)، ۰/۳ گرم خاکستر و مقداری پکتین، اسید اسکوربیک و تانن می‌باشد و یک فنجان آب میوه به حجم ۲۳۶/۵ سانتی‌متر مکعب شامل ۸۶ درصد آب، ۱۲۵ کیلوکالری انرژی، ۳۴ گرم کربوهیدرات، ۹۰ واحد ویتامین E، ۰/۰۵ میلی‌گرم ویتامین B1، ۰/۰۷ میلی‌گرم ویتامین B2، ۲ میلی‌گرم ویتامین C، و مقدار اندکی ویتامین، و مقدار اندکی ویتامین B3، پروتئین و چربی می‌باشد. محصول سیب علاوه بر مصرف تازه‌خوری در سبب مصرفی میوه خانوار ایرانی، به صورت مربا، آب سیب، کمپوت کنسانتره، ژله، کرم میوه، مارمالاد، شراب سیب، سرکه و برگه سیب مورد استفاده قرار می‌گیرد. بیشتر اسیدها و نمک‌های ارزشمند میوه سیب، درست در زیر پوست آن تجمع یافته‌اند از این رو توصیه می‌شود که سیب با پوست خورده شود (منیعی، ۱۳۷۰).

۱-۶- پراکندگی جغرافیای سیب

سیب یکی از درختان میوه مناطق معتدله^۱ و سرد با زمستان‌هایی طولانی بوده و این مناطق بین عرض‌های شمالی و جنوبی ۳۰ تا ۶۰ درجه قرار گرفته است و دارای سه خصوصیت اصلی می‌باشند. الف) دارای نیاز سرمایی (چلینگ رکویرمنت)^۲ می‌باشند و در آب و هوای استوایی گل نمی‌دهند، این گیاه باید به مدت معینی در طی پاییز و زمستان در معرض دمای ۷-۰ درجه سانتی‌گراد قرارگیرد تا جوانه‌های آن تکامل پیدا کرده و در بهار گل بدهد. در این محدوده دمایی سطح قندهای ساده (گلوکز و فروکتوز) افزایش یافته و این قندها می‌تواند در طی مراحل تکامل جوانه مصرف شوند. ب) دارای مقاومت نسبی در برابر سرما هستند. ج) خزان پذیرند^۳. (جزوه میوه‌کاری در مناطق معتدله، ارشادی). این گیاه با وارپته‌های بسیار متعدد در اکثر نقاط ایران کاشته می‌شود. نسبتاً^۴ به شرایط خاک بی‌تفاوت بوده و در دامنه گسترده‌ای از مقادیر PH و سطوح حاصلخیزی رشد می‌کنند. در مقابل باد مراقبت شده و نباید در مناطق پست که در معرض آخرین سرماهای بهاری می‌باشند کاشته شوند. حداقل دمای قابل تحمل آن ۳۰- درجه و حداکثر دمای قابل تحمل آن ۴۰ درجه می‌باشد. نیاز سرمایی آن ۱۶۰۰-۱۰۰۰ ساعت، در دمای کمتر از ۷ درجه می‌باشد. با این وجود به یک دوره ۱۸۰-۱۲۰ روزه سرما برای تولید میوه مرغوب نیاز دارد. بهترین میوه تحت شرایط روزهای گرم، شب‌های خنک و نور زیاد به وجود می‌آید. ایران به دلیل داشتن شرایط آب و هوایی مناسب، برای کشت محصولات سردسیری به ویژه سیب جایگاه ممتازی در دنیا دارد. برای این درختان زه‌کشی مناسب ضروری بوده و خاک‌های سنگین یا زمین مسطح باید به گونه‌ای محکم شود تا از عدم قرار گرفتن سیستم ریشه‌ها در خاک اشباع شده با آب مطمئن شویم. چون سیب یک درخت دگرگشن می‌باشد باید در زمان کاشت به نسبت تنوع درختان توجه شود. رویشگاه طبیعی گونه‌های وحشی سیب در نیمکره شمالی در اقلیم معتدله از آسیا تا آمریکا پراکنده است. (طه نژاد، ۱۳۸۰).

۱-۷- گیاه شناسی سیب

سیب با نام علمی *Malus - Pumila Var mitris* میوه درختی از طبقه *Malus* که عضوی از خانواده گل سرخیان (روزاسیا) می‌باشد. سیب گیاهی به شکل درختچه یا درخت کوتاه با شاخه‌های بدون تیغ و برگ‌های ساده، تخم مرغی راس تیز و کوتاه است که در سطح زیرین برهنه و بدون کرک و در سطح رویی کرک‌دار است. گوشوارک‌ها در مدت کوتاهی می‌افتند. گل آذین دیهیمی و کم‌گل است. کاسه گل کرک‌دار و گلبرگ‌ها

1 Temperate zone fruits
2Chilling requirement
3 Deciduous plants

بیضی شکل با ناخنک دراز و به رنگ صورتی‌اند. تعداد گلبرگ‌ها پنج تا است و تعداد پرچم نیز بین ۵۰-۲۰ عدد است. تخمدان پنج خانه است. میوه، گرد و کروی دارای درون بر سخت و غشایی است و در هر یک از خانه‌هایش دو عدد دانه به وجود می‌آید. بشره زیرین برگهای سیب، کرکدار مایل به سفید و بشره فوقانی آن سبز براق می‌باشد. ارتفاع و گسترش تاج درختان سیب نیز تابع گونه و رقم بوده و از ۱/۵ تا ۸ متر و گسترش تاج از ۲ تا ۸ متر متغیر می‌باشد در درختان سیب معمولاً بعد از ۴ الی ۵ سال به تدریج در قسمت پائینی، شاخه‌های اصلی شروع به تولید شاخه‌های کوتاهی می‌کنند که روی آنها جوانه‌های گل ظاهر می‌شود، خاصیت مذکور در ارقام مختلف سیب متفاوت بوده و در بعضی از آنها در ۸ الی ۱۲ سالگی جوانه‌های گل ظاهر می‌شود. در ارقام پاکوتاه معروف به پایه‌های مالینگ که از ۲ الی ۳ سالگی شروع به باردهی کرده این عمل زود اتفاق می‌افتد (ارشادی، ۱۳۸۸).

۱-۸- ارقام سیب

بیش از ۷۵۰۰ گونه سیب شناسایی شده است. این گونه‌ها در نقاط فراشمالی، نیمه حاره‌ای و معتدل وجود دارند. بیشتر گروه سیب‌ها به گونه *M. domestica* یا پیوندهای آن تعلق دارند. اجداد وحشی سیب‌ها درختی به نام *Malus sieversii* بوده است که هنوز هم در قزاقستان یافت می‌شود. محققان در حال مطالعه بر روی *M. sieversii* که در برابر بسیاری از بیماریها و آفات مقاوم است می‌باشند تا بتوانند یک سیب مقاوم‌تر در برابر سرما بوجود آورند. ارقام خارجی سیب که با شرایط آب و هوایی ایران سازگار بوده و کشت می‌گردند، عبارتند از: گلدن دلیشس^۱، رد دلیشس^۲، استارکینگ^۳، گرانی اسمیت^۴، جوناتان^۵، اسپارتان^۶، گراونشتاین^۷، کاکس اورنج^۸، مک اینتاش^۹، رویال گالا^{۱۰} و فوجی^{۱۱} با توجه به ارقام موجود در دنیا، در عرصه تجاری، رقم‌های گلدن دلیشس، رد دلیشس، رویال گالا و فوجی، برابرزنز، جوناگلد و الستار بیشترین مبادلات را دارند. سیب رویال گالا بیشتر توسط کشورهای چین آمریکا، نیوزیلند، فرانسه، ایتالیا و اسپانیا عرضه می‌گردد. سیب گرانی اسمیت توسط کشورهای آفریقای جنوبی، فرانسه و کلمبیا عرضه می‌شود. سیب گلدن دلیشس توسط کشورهای چین آمریکا و آفریقای جنوبی، سیب برابرزنز توسط نیوزیلند، سیب الستار توسط ایتالیا و سیب

1 Red Delicose
2 Golden Delicose
3 Estarking
4 Grany smit
5 Jonatnan
6 Espartan
7 Gravenstein
8 sorenj
9 Mc Intesh
10 Gala
11 Fuji

فوجی توسط آمریکا به بازارهای جهانی عرضه می‌گردند (عزیزی و همکاران، ۱۳۸۵). با توجه به قرائن موجود، ارقام سیب‌هایی که از قدیم الایام در ایران کشت می‌شده بسیار متنوع و فراوان است که گاهی در مناطق مختلف با اسم‌های محلی نام‌گذاری شده‌اند. ارقام محلی سیب را با توجه به زمان رسیدن به دو دسته تابستانه (شامل سیب گلاب، قره یرپاق، اهرشکی، مراغه آلماسی، شفیغ آبادی، قاریوزآلما، قندک) و پائیزه و زمستانه (شامل سیب عباسی مشهد، گلشاهی، اوغاز شیروان، روئین، اخلمد، زوز، دریان، شمیرانی، سلطانی، خلخال) تقسیم کرده‌اند (فرجی و میردامادی، ۱۳۸۵). ارقام محصول سیب در شهرستان مشکین شهر: سیب قرمز لبنانی، شکلی، بشقابی، گلاب، گرانی اسمیت، گلدن اسموتی، فوجی، آکان، آیدارد و گل‌شاهی را می‌توان نام برد (جهاد کشاورزی مشکین شهر، ۱۳۸۷).

۱-۹- تولید سیب در جهان

تولید سیب در جهان از سال ۱۳۷۳ تا ۱۳۸۷ رشد مناسبی داشته و از حدود ۴۸/۳ میلیون تن به ۶۴ میلیون تن افزایش یافته است. در ایران نیز تولید از ۲/۴ میلیون تن به ۲/۷ میلیون تن رسیده است که بالاترین میزان تولید را در بین کشورهای منطقه جنوب غرب آسیا به خود اختصاص داده است. ترکیه با تولید ۲/۵ میلیون تن دیگر کشور مهم تولیدکننده سیب در این منطقه است و چین با تولید ۲۷ میلیون تن در صدر قرار دارد. بزرگ‌ترین تولیدکنندگان سیب در جهان در سال ۲۰۰۷ به ترتیب کشورهای چین- ایالات متحده آمریکا- ایران- روسیه و ترکیه بوده که به همراه سایر کشورهای تولیدکننده در مجموع توانسته‌اند، ۶۴ میلیون تن سیب در سطحی معادل ۵۶۰۵۱۸۲ هکتار، تولید کنند (فائو^۱، ۲۰۰۷). کشورهای عمده صادر کنندگان سیب در جهان در سال ۲۰۰۷ کشورهای انگلستان، آلمان، هلند، روسیه و اسپانیا بوده‌اند که صادراتی معادل ۷/۳ میلیون تن سیب با ارزش ۵۷۰۰ میلیون دلار داشته‌اند (فائو^۲، ۲۰۰۸) (پیوست: ۴).

۱-۱۰- تولید سیب در ایران

ایران با کسب ۴ درصد تولید جهانی و ۱/۵ درصد صادرات جهانی در تولید سیب، مقام اول را در خاورمیانه، و مقام سوم را در جهان دارا می‌باشد. سرانه تولید میوه در دنیا ۸۰ کیلوگرم است و این رقم در کشور ما به ۲۰۰ کیلوگرم می‌رسد. بیشترین صادرات سیب ایران در سال ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ به کشورهای عراق، ترکمنستان، امارات، افغانستان و بحرین بوده است. میزان صادرات سیب کشور در سال ۱۳۸۷ بالغ بر ۱۹۰ هزار تن با ارزش ۱۱۱ میلیون دلار و در سال ۱۳۸۸، ۱۴۰ هزار تن با ارزش ۱۰۳ میلیون دلار بوده است. واردات سیب در کشور در سال ۱۳۸۷ به میزان ۷۰۰۰ تن با ارزش ۳۰۰۰ هزار دلار، و در سال ۱۳۸۸ به میزان ۷۱۰۸ تن

1 FAO
2 FAO

با ارزش ۵۴۳۳ هزار دلار بوده است. و از کشورهای شیلی، فرانسه، آفریقای جنوبی و امارات متحده عربی وارد کشور شده است (فائو، ۲۰۰۸). در بین محصولات باغی، محصولات سیب، پرتغال، انگور و سیب به ترتیب با ۲۰/۳، ۱۹/۶، ۱۳، و ۷/۵ درصد از کل تولید باغی، بیشترین سهم را به خود اختصاص داده‌اند (بی‌نام، سال ۱۳۸۷). بیشترین سطح بارور سیب کشور با ۲۵ درصد متعلق به استان آذربایجان غربی می‌باشد و استانهای آذربایجان شرقی، فارس، اصفهان، خراسان رضوی، زنجان و اردبیل به ترتیب با ۱۷/۵، ۱۰/۵، ۹/۲، ۴/۵، ۳/۵ درصد از سطح بارور سیب کشور، مقام‌های دوم تا هفتم را به خود اختصاص داده‌اند. هفت استان مزبور جمعاً ۷۹/۲ درصد سطح بارور محصول سیب کشور را داشته‌اند (فائو ۲۰۰۸).

استان اردبیل در سطحی معادل ۱۰۸۷۰ هکتار، ۳/۵ درصد تولید سیب کشور را به خود اختصاص داده است. شهرستان مشکین شهر با تولید ۱۱۱۴۳۵ تن سیب در سطح ۶۴۶۰ هکتار با میانگین عملکرد تحقق یافته ۱۷/۲۵ تن در هکتار در سال ۱۳۸۷ جزء شهرهای مهم تولیدکننده سیب در کشور می‌باشد (آمارنامه جهاد کشاورزی مشکین شهر، ۱۳۸۷).

جدول ۱-۱- سطح زیر کشت، میزان تولید و عملکرد باغات سیب در شهرستان مشکین شهر تا سال ۱۳۹۰

سالها	سطح زیر کشت بارور	عملکرد در شرایط نرمال (تن)	عملکرد تحقق یافته در واحد سطح (تن)	میزان تولید در شرایط نرمال	میزان تولید (تن)	میزان شکاف تولید نسبت به شرایط نرمال (تن)
۸۱	۴۸۲۵	۲۵	۱۲/۳۴۶	۱۲۰۶۲۵	۵۹۵۶۹	۶۱۰۵۶
۸۲	۵۰۰۰	۲۵	۲۳	۱۲۵۰۰۰	۱۱۵۰۰۰	۱۰۰۰۰
۸۳	۵۴۳۰	۲۵	۰	۱۳۵۷۵۰	۰	۱۳۵۷۵۰
۸۴	۵۹۷۰	۲۵	۱۷/۵	۱۴۹۲۵۰	۱۰۴۴۷۵	۴۴۷۷۵
۸۵	۶۱۰۰	۲۵	۱۵	۱۵۲۵۰۰	۹۱۵۰۰	۶۱۰۰۰
۸۶	۶۲۱۰	۲۵	۱۰/۴	۱۵۵۲۵۰	۶۴۶۰۰	۹۰۶۵۰
۸۷	۶۴۶۰	۲۵	۱۷/۲۵	۱۶۱۵۰۰	۱۱۱۴۳۵	۵۰۰۶۵
۸۸	۶۵۱۰	۲۵	۲/۵	۱۶۲۷۵۰	۱۶۲۷۵	۱۴۶۴۷۵
۸۹	۶۸۲۰	۲۵	۷/۵	۱۷۰۵۰۰	۵۱۱۵۰	۱۱۹۳۵۰
۹۰	۶۹۲۰	۲۵	۱۳/۲	۱۷۳۰۰۰	۹۱۳۴۴	۸۱۶۵۶

منبع آمار جهاد کشاورزی شهرستان مشکین شهر

۱-۱- موقعیت جغرافیایی شهرستان مشکین شهر

شهرستان مشکین شهر در ۴۷ درجه و ۴۱ دقیقه طول جغرافیایی و ۳۸ درجه و ۲۳ دقیقه عرض جغرافیایی و در ارتفاع ۱۴۰۰ متری از سطح دریا واقع است. مرکز این شهرستان در منطقه‌ای کوهپایه‌ای و در ۸ کیلومتری کوهستان سبلان قرار دارد. آب و هوای آن نسبتاً سرد و نیمه خشک است. این شهرستان در منطقه‌ای کوهستانی واقع شده و دامنه‌های شمالی کوهستان سبلان که بلندترین قله آن ۴۸۱۱ متر ارتفاع دارد به شهرستان مشکین شهر مشرف است. مشکین شهر به صورت دشت وسیعی است که با شیب تند به